

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

INEFICACITATEA LEGATELOR (PARTEA I)¹

Ioana NICOLAE

Universitatea Transilvania din Braşov
Facultatea de Drept

Abstract

The first part of the study dedicated to the ineffectiveness of the bequests aims to analyze the nullity of the bequest, and in part, the revocation of bequests, more specifically, the voluntary revocation of the bequest, following that in the second part of the study to present the tacit revocation of the bequest, as well as the judicial revocation of the bequest.

Keywords: *bequest, ineffectiveness of the bequests, the nullity of the bequest, voluntary revocation of the bequest.*

1. Noţiunea de ineficacitate a legatului

Ineficacitatea legatelor priveşte acele situaţii în care acestea nu produc efecte juridice, din anumite cauze prevăzute de lege. Este de precizat, în acest sens, că, deşi ineficacitatea nu este definită de Codul civil, utilizarea acestui termen este întâlnită în cuprinsul său.

Potrivit art. 1.072 C. civ., „ineficacitatea legatului din cauza nulităţii, revocării, caducităţii sau desfiinţării pentru nerealizarea condiţiei suspensive ori pentru neîndeplinirea condiţiei rezolutorii profită moştenitorilor ale căror drepturi succesoriale ar fi fost micşorate sau, după caz, înlăturate prin existenţa legatului sau care aveau obligaţia să execute legatul”. Din textul de lege citat rezultă că sunt cauze de ineficacitate a legatelor următoarele: nulitatea, revocarea, caducitatea sau desfiinţarea pentru nerealizarea condiţiei suspensive ori pentru îndeplinirea condiţiei rezolutorii.

¹ Prezenta parte reprezintă o dezvoltare şi adăugire la materialul publicat anterior în lucrarea intitulată *Devoluţiunea legală şi testamentară a moştenirii*, Ed. Hamangiu, Bucureşti, 2016.

Prima parte a studiului dedicat ineficienței legatului va prezenta nulitatea legatelor și o parte din revocarea legatelor, mai exact revocarea voluntară expresă, urmând ca în partea a doua a studiului să ne aplecăm asupra revocării voluntare tacite, precum și a revocării judecătorești a legatului.

2. Nulitatea legatelor

Nulitatea este reglementată în art. 1.246 alin. (1) C. civ. Potrivit acestui text legal, „orice contract încheiat cu încălcarea condițiilor cerute de lege pentru încheierea sa valabilă este supus nulității, dacă legea nu prevede o altă sancțiune”. Făcând aplicarea nulității în materia legatelor, arătăm că nerespectarea condițiilor de fond sau de formă instituite de lege are drept consecință aplicarea sancțiunii nulității legatelor.

Nulitatea poate fi absolută sau relativă. Există cauze de nulitate comune tuturor actelor juridice în general, cum sunt, de exemplu, lipsa discernământului, viciile de consimțământ, cauza și obiectul ilicit sau imoral, dar există și cauze de nulitate specifice dispozițiilor *mortis causa*, ca, de exemplu, cazul când dispunătorul nu avea capacitatea de a dispune prin testament, au fost nesocotite condițiile de formă ale testamentului, a fost nerespectată interdicția testamentului reciproc, s-a stipulat o substituție fideicomisara interzisă de lege etc.

Cauzele de nulitate se analizează în funcție de data întocmirii testamentului, iar prezența lor la acest moment împiedică nașterea valabilă a legatului. Dacă însă cauzele sunt ulterioare momentului întocmirii testamentului, ele nu reprezintă cauze de nulitate, ci cauze de caducitate ale legatului.

Regimul juridic al nulității absolute sau relative a legatelor este cel de drept comun în materia nulității, existând anumite aspecte particulare însă.

O primă particularitate vizează termenul de prescripție al acțiunii în anulare. Termenul va începe să curgă nu de la data întocmirii testamentului, ci de la data deschiderii moștenirii, întrucât acesta este momentul de la care încep să se producă efectele testamentului². Potrivit art. 2.529 alin. (1) lit. c) C. civ., „prescripția dreptului la acțiunea în anulare a unui act juridic începe să curgă: (...) c) în caz de eroare ori în celelalte cazuri de anulare, din ziua când cel îndreptățit, reprezentantul său legal ori cel chemat de lege să îi încuviințeze sau să îi autorizeze actele a cunoscut cauza anulării, însă nu mai târziu de împlinirea a 18 luni din ziua încheierii actului juridic”. În acest caz este evident că termenul de 18 luni începe să curgă de la data deschiderii moștenirii.

Cea de-a doua particularitate vizează posibilitatea acoperirii nulității legatului. Potrivit art. 1.010 C. civ., „confirmarea unei liberalități de către moștenitorii uni-versali ori cu titlu universal ai dispunătorului atrage renunțarea la dreptul de a

² Trib. Suprem, s. civ., dec. nr. 1558/1972, în RRD nr. 4/1972, p. 176.

opune viciile de formă sau orice alte motive de nulitate, fără ca prin această renunțare să se prejudicieze drepturile terților”.

Așadar, în acest caz este posibilă acoperirea nulității, chiar și a celei absolute, prin confirmare, ratificare sau executarea voluntară din partea celor interesați, care ar beneficia de ineficacitatea legatului. Persoanele interesate sunt moștenitorii universali, adică moștenitorii legali sau legatarii universali, iar moștenitorii cu titlu universal sunt moștenitorii legali rezervatari și legatarii cu titlu universal. Textul legal nu permite însă moștenitorilor cu titlu particular să confirme o liberalitate nulă. Așa cum s-a statuat în practica judiciară³, moștenitorii universali și cu titlu universal ai testatorului pot confirma legatul cuprins chiar într-un testament reciproc. Poate fi de asemenea confirmat legatul întocmit la o dată la care testatorul era lipsit de discernământ. Confirmarea poate privi deopotrivă și un testament oral. În toate cazurile este vorba despre confirmarea unei nulități absolute. Confirmarea se va face individual de fiecare dintre moștenitorii universali și cu titlu universal și va produce efecte numai față de cei care au confirmat legatul nul. Confirmarea legatului anulabil poate fi de asemenea fie expresă, fie tacită, în acest ultim caz prin renunțarea la dreptul de a invoca nulitatea [aspect ce rezultă din interpretarea prevederilor art. 1.262 alin. (1) C. civ.]. Nu trebuie pierdut din vedere nici faptul că textul art. 1.010 C. civ. impune ca actul de confirmare al moștenitorilor universali și cu titlu universal trebuie să nu prejudicieze drepturile terților. În acest sens, confirmarea unuia dintre moștenitori nu creează nicio obligație în sarcina celorlalți moștenitori universali sau cu titlu universal, ceea ce înseamnă că legatarul va dobândi proporțional cu cota-parte ce revine celui care a confirmat. Totodată, actul de confirmare al moștenitorilor universali și cu titlu universal prin care s-ar prejudicia drepturile terților nu este opozabil acestora⁴.

Confirmarea poate avea loc doar după data deschiderii moștenirii.

Se apreciază că liberalitatea nulă pentru vicii de formă sau pentru alte motive ar reprezenta, pentru moștenitorii universali și cu titlu universal, o obligație civilă naturală, ce nu poate fi impusă prin constrângere, dar care, dacă este executată de bunăvoie, nu permite restituirea, potrivit art. 1.471 C. civ. Aceasta înseamnă că legatarii care beneficiază de această confirmare dobândesc drepturile de la moștenitorii defunctului, iar nu direct de la testator. În lipsa unor dispoziții speciale, urmează a se aplica dreptul comun din materia nulității actului juridic, iar potrivit acestuia, confirmarea este un mijloc de acoperire a nulității și prin urmare, actul de confirmare este suficient, nemaifiind necesar ca moștenitorii universali sau cu titlu universal să transmită către legatar, printr-un alt act juridic, bunul sau bunurile care formează obiectul legatului⁵.

³ Trib. Suprem, col. civ., dec. nr. 627/1973, în CD 1973, pp. 196-202.

⁴ G. Boroi, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 5-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2020, pp. 569-570.

⁵ *Idem*, p. 570.

Totodată, vom menționa și prevederile art. 1.050 C. civ., care reglementează conversiunea formei testamentare. Astfel, „un testament nul din cauza unui viciu de formă produce efecte dacă îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru altă formă testamentară”.

3. Revocarea legatelor

Revocarea testamentului este reglementată în art. 1.051-1.053 C. civ., iar revocarea legatelor se găsește în art. 1.068-1.070 C. civ.

Cauzele de revocare ale testamentului se aplică însă și în materia revocării legatelor, așa cum prevede art. 1.068 alin. (1) C. civ., respectiv „legatele sunt supuse dispozițiilor privind revocarea voluntară a testamentului”. Această soluție legislativă are la origine faptul că legatul constituie principala dispoziție testamentară. Dar nu trebuie pierdut din vedere faptul că testamentul, fiind un act juridic complex, poate îngloba și alte acte juridice (în afara legatelor), acte juridice având regim juridic propriu, și în privința cărora vom face anumite precizări raportat la revocarea acestora. În privința cauzelor de revocare ale legatului, analiza noastră va porni în primul rând de la cauzele de revocare ale testamentului, iar ulterior se va opri și asupra cauzelor de revocare specifice legatului.

Revocarea este voluntară, când ea este rezultatul manifestării de voință a testatorului (revocare expresă ori tacită), sau judecătorească, când această sancțiune este pronunțată de instanța de judecată pentru faptele săvârșite de legatar și prevăzute de lege (fiind, așadar, specifică legatului, și nu testamentului).

3.1. Revocarea voluntară

Potrivit art. 1.068 alin. (1) C. civ., „legatele sunt supuse dispozițiilor privind revocarea voluntară a testamentului”. Trimiterea făcută de textul indicat la cauzele de revocare a testamentului implică analiza reglementărilor art. 1.051-1.053 C. civ. Dar, pe lângă aceste cauze comune de revocare, există și cazuri de revocare voluntară specifice doar legatelor și care sunt prevăzute în art. 1.068 alin. (2)-(4) C. civ. Observăm că legiuitorul tratează separat cauzele de revocare ale testamentului de cele ale revocării legatului, dat fiind că în noua reglementare nu mai este pus semnul egalității între testament și legat.

„Testamentul este actul unilateral, personal și revocabil prin care o persoană, numită testator, dispune, în una dintre formele cerute de lege, pentru timpul când nu va mai fi în viață” (art. 1.034 C. civ.). Aceasta înseamnă că testatorul poate reveni asupra manifestării sale de voință oricând în timpul vieții sale, testamentul fiind esențialmente revocabil. Revocarea poate privi testamentul în integralitatea sa (revocare totală), caz în care se va răsfrânge și asupra tuturor legatelor cuprinse în testament, precum și a celorlalte acte juridice înglobate în acesta, ori numai o parte

a acestuia (revocare parțială), când vom distinge în funcție de opțiunea testatorului. Astfel, în ceea ce privește revocarea parțială este de menționat că poate fi revocat doar un legat din cele cuprinse în testament, după cum este posibil ca un legat să fie revocat doar în parte. Revocarea unui legat cuprins în testament nu echivalează însă cu revocarea întregului testament, restul clauzelor nerevocate își vor produce efectele juridice astfel cum acestea au fost stipulate de dispunător. Există însă situații, expres prevăzute de legiuitor, în care manifestarea de voință a testatorului este însă irevocabilă. Astfel, art. 416 alin. (3) C. civ. prevede că „recunoașterea unui copil, chiar dacă a fost făcută prin testament, este irevocabilă”. Recunoașterea unei datorii nu se încadrează în ipotezele de excepție prevăzute de lege, o astfel de clauză testamentară fiind esențialmente revocabilă. Dacă s-ar admite irevocabilitatea recunoașterii de datorie aceasta ar însemna că se pot face legate irevocabile, ceea ce contravine legii⁶.

Așa fiind, testatorul poate reveni asupra manifestării sale de voință până în ultima clipă a vieții sale, în mod discreționar. Testatorul nu poate renunța la dreptul de a-și revoca propria manifestare de voință, o astfel de renunțare fiind lovită de nulitate absolută⁷.

Revocarea voluntară a testamentului, așa cum am menționat, poate fi expresă sau tacită. Validitatea revocării este condiționată de existența capacității de a testa a dispunătorului, precum și de valabilitatea consimțământului acestuia (existența discernământului, inexistența viciilor care să afecteze consimțământul) la momentul la care își manifestă opțiunea de a revoca.

Revocarea voluntară reprezintă o cauză de ineficacitate datorată voinței testatorului și poate privi atât un testament nul, cât și un testament valabil întocmit. În ceea ce privește testamentul nul, este de precizat că testatorul îl poate revoca, chiar dacă acesta oricum nu ar fi produs efecte juridice din cauza nulității ce-l afectează. Nu în ultimul rând precizăm că testatorul poate retracta revocarea sa, ceea ce va face, pe cale de consecință, ca testamentul anterior revocat să producă efecte juridice.

3.1.1. Revocarea voluntară expresă

Potrivit art. 1.051 alin. (1) C. civ., „un testament nu poate fi revocat expres, în tot sau în parte, decât printr-un act autentic notarial sau printr-un testament ulterior”. Astfel cum se desprinde din textul amintit, revocarea expresă poate viza testamentul în integralitatea sa sau poate viza doar o parte a acestuia. Întrucât revocarea testamentului se face doar prin act autentic notarial sau printr-un testament ulterior, rezultă că revocarea voluntară expresă este un act solemn, forma fiind o condiție *ad*

⁶ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, Ed. All, București, 1998, p. 620, nr. 1485.

⁷ M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei RSR, București, 1981, p. 272.

validitatem. Revocarea poate fi făcută exclusiv într-una din aceste două forme. Sancțiunea incidentă în situația în care revocarea voluntară expresă nu îmbracă forma actului autentic, sau o altă formă testamentară, este nulitatea absolută a actului revocator.

Revocare expresă verbală este lipsită de efecte juridice, chiar și în ipoteza în care testatorul a fost împiedicat să-și revoce testamentul, prin fapta unui terț care a utilizat mijloace frauduloase sau chiar prin violență. În astfel de situații soluția este aceea de acordare către persoanele prejudiciate de daune interese pe temeiul răspunderii civile delictuale.

Pentru a ne afla în prezența unei revocări voluntare exprese valide nu este necesar ca testamentul ulterior să îmbrace aceeași formă ca testamentul revocat. Potrivit art. 1.051 alin. (2) C. civ., „testamentul care revocă un testament anterior poate fi întocmit într-o formă diferită de aceea a testamentului revocat”. Astfel, se poate revoca un testament autentic printr-un testament olograf ulterior ori printr-un testament privilegiat, cu singura condiție ca acestea din urmă să respecte condițiile de validitate impuse de lege în privința lor. Cu alte cuvinte, în materia revocării voluntare exprese a testamentului nu se aplică regula simetriei formelor.

Simpla opțiune a testatorului de a revoca actul său anterior urmează să producă efecte juridice, chiar dacă:

a) testamentul revocator conține sau nu și alte dispoziții de ultimă voință ale testatorului;

b) bunul ce a făcut obiectul legatului revocat a fost sau nu testat în favoarea unui alt legatar;

c) testatorul a înțeles să facă legate noi sau dacă testamentul său cuprinde și alte manifestări de ultimă voință, în afară de legate;

d) legatul nou, având același obiect cu legatul revocat, este ineficace, cu condiția ca noul testament să îndeplinească condițiile de validitate de formă și de fond, cu excepția situației în care testatorul a condiționat revocarea primului legat de eficacitatea noului legat;

e) celelalte clauze din testamentul ulterior (în afara dispozițiilor de revocare) sunt lovite de nulitate ori nu se pot executa, cu excepția situației în care testatorul a condiționat revocarea de validitatea integrală sau chiar parțială a celui de-al doilea testament⁸.

Un alt aspect important necesar a fi menționat este acela că, potrivit art. 1.052 alin. (3) C. civ., teza finală (text de lege edictat în materia revocării voluntare tacite): „efectele revocării nu sunt înlăturate în caz de caducitate sau revocare a testamentului ulterior”. Opinăm că acest text este deopotrivă aplicabil și revocării voluntare exprese, ceea ce înseamnă că efectele revocării voluntare exprese a unui testament pe calea unui alt testament, nu sunt înlăturate atunci când testamentul

⁸ G. Boroi, C.A. Angheliescu, I. Nicolae, *op. cit.*, p. 572.

revocator a fost și el revocat sau când acesta a devenit caduc. Așadar, dacă testatorul dorește să retracteze revocarea testamentului anterior, el trebuie să facă acest lucru în mod expres.

Pentru ca revocarea să fie valabilă nu trebuie utilizate formule sacramentale, ci, așa cum s-a arătat în doctrină⁹, simpla mențiune „anulat”, scrisă de mâna testatorului, semnată și datată de către acesta, va produce efectul revocator, deoarece în acest caz sunt îndeplinite cerințele de formă ale testamentului olograf.

În ceea ce privește înscrisul autentic notarial revocator, arătăm că acesta poate fi un act special redactat în acest sens, dar în egală măsură poate fi conținut într-un alt act notarial (contract de vânzare, de donație etc.). În aceste situații, nefiind vorba despre un nou testament, nu se cer a fi întrunite condițiile de valabilitate ale testamentului. Actul autentic revocator poate fi utilizat doar în ipoteza în care testatorul dorește să revoce un testament anterior, fără a face însă alte dispoziții de ultimă voință. Dacă testatorul dorește să facă noi dispoziții testamentare, împreună cu actul revocator, el va trebui să întocmească un nou testament.

Întrucât art. 1.051 alin. (1) C. civ. se referă expres la act autentic *notarial*, rezultă că revocarea expresă a testamentului nu poate fi făcută prin declarație verbală în fața instanței, chiar dacă ar fi consemnată în încheierea de ședință sau în hotărâre (de altfel, hotărârea judecătorească nici nu este un înscris autentic, ci, potrivit art. 434 C. pr. civ., doar are *forța probantă* a unui înscris autentic) și nici prin alte înscrisuri autentice (altele decât cele notariale)¹⁰.

Art. 1.051 alin. (3) C. civ. prevede că „revocarea expresă a testamentului făcută printr-un act autentic notarial sau printr-un testament se va înscrie de îndată de către notar în registrul național notarial prevăzut la art. 1.046”. Este vorba despre Registrul național notarial de evidență a liberalităților (RNNE) ținut în format electronic, în care se înregistrează atât testamentele, cât și actele de donație, precum și revocarea acestora (art. 230 din Regulamentul de aplicare a Legii nr. 36/1995). De asemenea, potrivit art. 1.046 C. civ., „în scop de informare a persoanelor care justifică existența unui interes legitim, notarul care autentifică testamentul are obligația să îl înscrie, de îndată, în Registrul național notarial ținut în format electronic, potrivit legii (...)”. În concluzie, atât întocmirea testamentului autentic, cât și revocarea acestuia se înscriu în acest registrul. Acestora le mai putem adăuga și actul autentic de retractare a revocării testamentului, supus de asemenea înregistrării. Testamentele olografe și cele privilegiate nu sunt supuse însă acestor formalități, ca de altfel nici revocările făcute prin aceste forme testamentare. Astfel, spre exemplu, dacă se revocă un testament autentic printr-un testament olograf ulterior, formalitatea privind înscrierea în registrul menționat nu se va efectua. Totuși, este de menționat

⁹ A. Bacaci, Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, pp. 114-115.

¹⁰ G. Boroi, C.A. Angheliescu, I. Nicolae, *op. cit.*, p. 571.

că validitatea testamentului autentic sau a celui autentic revocator nu sunt afectate de neîndeplinirea formalităților privind comunicarea acestora și înregistrarea în RNNE.

4. Concluzii

Prima parte a studiului dedicat ineficacității legatului a analizat nulitatea legatelor și o parte a revocării legatelor, mai concret revocarea voluntară expresă, urmând ca în partea a doua a studiului să ne aplecăm asupra revocării voluntare tacite, precum și a revocării judecătorești a legatului.

Bibliografie:

- A. Bacaci. Gh. Comăniță, *Drept civil. Succesiunile*, Ed. Universul Juridic, București, 2013;
- I. Nicolae, *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
- G. Boroș, C.A. Anghelescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 5-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2020;
- M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei RSR, București, 1981;
- C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. III, Ed. All, București, 1998.